
СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 32.1+327.5(410:61.1)

DOI 10.35423/2078-8142.2020.2.1.01

О. В. Білий,

*доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник*

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,

м. Київ, Україна

e-mail: obilyi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-1535>

В. М. Вовк ,

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник,*

м. Київ, Україна

e-mail: vovkviram@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0809-4713>

ВІДЖИВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті ідеться про відродження національної держави у добу глобальних і регіональних криз, послаблення міжнародних інституцій на тлі кардинальних геополітичних викликів. Одними з головних цілей наукової розвідки є осмислення ідеї національної держави у політичному дискурсі сьогодення, аналіз культурно-історичного підґрунтя міфу держави як такої. У центрі уваги авторів перебуває теорія наступального реалізму як основа розуміння сучасних тенденцій міжнародного розвитку. Чільне місце серед наукових сюжетів статті посідає історія такої вікопомної події у житті Європи, як Брекзит. Глобальні і регіональні кризи, як епідемія коронавірусу, рівночасно як і кризи регіональні - Брекзит, сприяють відживленню такої культурно-історичної форми як національна держава, так само як відживлення міфу держави як такої. Будь-який універсалізм по суті є лише експансіоністською ідеологією, покликаною утверджувати партикулярні соціальні, по-

літичні і культурні цінності, прикладом чого є національна держава.

Ключові слова: *національна держава, глобальні і регіональні кризи, наступальний реалізм, міф держави, історична пам'ять, універсалізм, Брекзит.*

Нині вже є достатньо підстав стверджувати, що прогресизм, породжений глобалізацією, добігає кінця. Глобалізація стала прискорювачем криз і суперечностей світового розвитку. Ідеться насамперед про інерційність інституційної бази міжнародної взаємодії, її бюрократизація, що робить міжнародні організації безпорадними перед лицем політичних, геополітичних і екзистенційних викликів сьогодення. Це засвідчили з усією очевидністю такі події, як агресія Росії проти України, сирійський громадянський конфлікт, розв'язаний диктаторським режимом Башара Асада, Брекзит, і, звісно, пандемія коронавірусу. На тлі цих катаклізмів дедалі більше зростає роль національної держави і вже стає цілком очевидним, що ми є свідками відживлення не лише національної держави у її конкретних втіленнях, а й міфу Nation-State, уявленої держави. Робити якісь фундаментальні узагальнення щодо ролі національної держави у «добу пандемії» ще зарано. Але деякі політичні і геополітичні зрушення, що є частиною глобалізаційного процесу, такі, наприклад, як Брекзит, можуть стати більш зрозумілими, якщо скористатись теоретичною оптикою, що притаманна сучасному розумінню статусу держав у системі міжнародних відносин.

Так, скажімо, за логікою сучасного реалістичного мислення, логікою так званого наступального реалізму у галузі міжнародних відносин, статус-кво у світовій політиці трапляється рідко. Статус-кво здебільшого постає у вигляді утопії для збереження вигравшів. Великі потуги поводять себе агресивно не тому, що вони мають внутрішню спонуку до панування, а тому, що вони прагнуть більшої влади задля збільшення шансів на виживання (Джон Міершаймер). Така поведінка великих потуг не є несподіванкою остатнього часу. Це передусім наслідок довготривалого дотримання формування способів розгортання раціональності держави-нації упродовж століть. Сучасний світовий порядок виникав на базі су-

часної нації-держави, для якої пріоритетними залишалися принципи територіальної цілісності, прагнення монополізувати засоби насильства, й відчутна апеляція до легітимності [1, с. 45]. Так чи так насильство є серцевиною державної раціональності, а не зрядям держави як це вважали прихильники марксистської традиції. Власне, утворення сучасного світового порядку, правової бази міжнародних відносин завдячує своїм походженням розгортанню *Raison d'Etat*, здійсненню державного насильства стосовно країн або держав-суперників. Проте, як засвідчила тридцятирічна війна, здійснення державного насильства лише через воєнні дії веде до самознищення, є різновидом редукцію ад абсурдум. Отже, з виникненням модерної системи міжнародних відносин синтез насильства і апеляції до легітимації призводить і до утвердження сучасної системи міжнародного права. Йдеться про наслідок так званого Вестфальського миру (1648), який надав функціональної чинності поняттю суверенітет. Із Вестфальським миром асоціюється також становлення системи міжнародного нагляду спершу через двосторонні угоди між країнами, а згодом – через багатосторонні. Проте перший експеримент організації наглядових операцій припадає на період поразки Наполеона Бонапарта в Європейському протистоянні й створення союзницького об'єднання між Росією, Австро-Угорщиною та Великобританією. Насильство, що протягом тривалого часу було наслідком стихійного змагання різноманітних політичних форм – від локальних деспотій до імперій, починаючи з Вестфальського договору обмежується й канонізується через систему міжнародних угод. Так утворюється міжнародно-правова реальність, яка на теоретичному рівні фіксується у доктрині балансу сил. Доктрина балансу сил позначає політику, що її інші держави приймають частково, умовно визнаючи суверенітет одна одної [2]. Коли ми говоримо про баланс сил, то маємо на увазі спроможність держави-нації застосовувати насильство заради захисту свого суверенітету. Правове оформлення такої спроможності через переговори і систему договорів є здебільшого наслідком пізнання потуги як власної держави, так і потуги держав-суперників, різноманітним способами, від розвідки – до дипломатії. Знання саме по собі служить підґрунтям для розуміння меж, обсягів та засобів застосування різних способів тиску – економіч-

ного, воєнного, психологічного – під час переговорів. І далеко не завжди фактична ситуація забезпечує країни від жорсткого тиску, а межі суверенітету, можна сказати, завжди перебувають під постійною загрозою.

Із ХІХ ст. національна держава перетворюється на стійку політичну форму, спрямовуючи концентрацію воєнної сили як засобу урядування переважно назовні, на інші держави у системі національних держав [2, с. 192]. Ентоні Гідденс, один із провідних дослідників проблеми державотворення, вважає, що національна держава усталюється разом з новітнім індустріалізмом, який, своєю чергою, замість сприяти мирному економічному поступові від самого початку був заручений з мистецтвом війни. Національна держава, не маючи воєнної потуги, добре споряджених модерних збройних сил, мала небагато шансів вистояти проти зовнішньої атаки з боку тих, хто міг би мати такі збройні сили. Ноам Хомський наводить промовисті приклади залежності усталення національної держави (в даному разі Сполучених Штатів Америки) через жорстку прив'язку економіки до воєнних замовлень, посиляючись на визначення статусу й ролі провідних транснаціональних корпорацій. У дослідженні «Fortune 500» зазначено, що свого часу фірма Локхід, що виробляє зброю, була забезпечена від банкрутства тільки завдяки усвідомленню урядовцями стрижньової ролі міліарної індустрії в економіці країни [3, с. 256]. Мілітарне змагання національних держав супроводжується легітиміційними паузами. Такими паузами були, наприклад, роки, що минули від формального визнання кордонів Нації-держави у договорах, підписаних по закінченні Першої світової війни. Але модель миру, яка була нав'язана Європі, вже містила зерна майбутніх катастроф у вигляді так званих репараційних боргів, накладених на переможену Німеччину. Визнання нації-держави легітимним арбітром своїх внутрішніх справ і брак механізмів контролю за дотриманням угод призвели, як відомо, до мобілізації усіх видів національних ресурсів у Німеччині на базі реваншистського міфу й реактивації спричинених поразкою реваншистських соціальних фобій до радикальної експансії адміністративних спроможностей державної влади. Вразливість легітиміційної моделі Версальського миру зумо-

вила потребу її радикального доповнення після Другої Світової війни. Ялтинські угоди по суті санкціонували гегемонію надпотуг у межах глобальної системи націй-держав, незалежно від ідеологічних доктрин, що були покладені в основу їхнього функціонування. Крім того, механізм міжнародного нагляду після Ялти, система гарантій безпеки ставились у пряму залежність від інституційного впливу гегемонів на переможені країни. Як відомо, США активно впроваджували інститути репрезентаційної демократії на окупованій території (Італія, Німеччина, Японія), а СРСР – радянську інституційну модель у Східній Європі. А ООН, так само, як і Ліга Націй, відіграла, по суті, роль моніторингового комітету і була неспроможною забезпечити в разі потреби силове врегулювання конфліктів, не враховуючи позицій гегемонів.

Отже, констатуємо. Мілітаризм як пріоритет позначає «зовнішню» спрямованість рації Національної держави. Водночас, залежно від культурних традицій інституційних стандартів, конкретної історичної ситуації, вплив цієї обставини на внутрішнє життя тієї чи іншої країни, використання воєнної сили як засобу урядування у внутрішній політиці є різним.

Нині як ніколи раніше стає зрозумілим, що грандіозний проєкт світової революції, як проєкт глобалізаційний, вилився в російську імперіалістичну експансію, тобто в експансію національної держави. Сподівання світової лівиці на планетарну перемогу універсального принципу рівності виявились марними, що підтверджує чинність тлумачень *Ration d'Etat*, які утверджувались, починаючи з Макіавеллі. Тобто рація держави не є урядуванням відповідно до законів Божих, як вважала християнська церква, до законів природи, або законів соціальних, як вважали марксистки, поваги до світового порядку, а, насамперед, з метою здійснення головної мети, а саме – зміцнення потуги держави (Мішель Фуко). Тут ми підходимо до питання про метафізичні засади національної ідентичності, найвищим уособленням якої є національна держава. Остання, на наше переконання, є чи не найвиразнішим свідченням історичного розгортання людської суб'єктивності.

Однією з віх у цьому поступі був Вестфальський мир, який зафіксував поразку християнського універсалізму у процесі релігійних воєн, надаючи статусу інституційної норми національ-

ній індивідуальності у вигляді принципу суверенітету. Із того самого часу міжнародні союзи та всілякі інтернаціональні утворення постають як перетворені форми національного.

Щоразу поява того чи того інтернаціонального утворення сповіщає про нову констеляцію державних потуг з відповідним їх зміцненням або послабленням. Наприклад, свого часу Росія була економічно неспроможною витримати локальну війну у разі ескалації конфлікту у Косово. Глобальне зіткнення означало б початок Третьої Світової війни з вочевидь непередбачуваними наслідками. Тепер же довготривалий підвищений попит на вуглеводні для зростаючої світової економіки і, як наслідок, карколомне зростання цін на нафту і газ, сприяли відродженню імперських амбіцій Росії. Отже, враховуючи головну мету, яку передбачає рація держави, а саме – прагнення наростити потугу, можна зробити припущення стосовно самої тематизації глобалізаційних процесів у сучасному світі. Саме потенційна вразливість національних держав спричинена обмеженістю ресурсів, глобальним потеплінням, поширенням СНІДУ спонукали їхніх лідерів створити міждержавні інституції задля того, щоб розробити стратегію світового розвитку. Проте нинішня пандемія коронавірусу поставила під сумнів ефективність міжнародних організацій в умовах глобальної кризи, і кризи ідеології глобалізму. Врешті решт було визначено, що поширення методів організації виробництва, які лежать в основі розвитку західної економіки, на решту світу може спричинити планетарну катастрофу. Власне, потенційно небезпечні константи сучасного світу сигналізували про історичну вичерпаність так званої культурно-діяльній парадигми розвитку суспільства, яка передбачала екстраполяцію відношень панування на природне довкілля. Свого часу цю парадигму фундаментально критикували М. Горькаймер та Т. Адорно у «Діалектиці просвітництва».

Будь-який універсалізм по суті є лише експансіоністською ідеологією, покликаною утверджувати партикулярні соціально-історичні цінності, яскравим прикладом чого є саме національна держава. Це засвідчує, зокрема, й історія розвитку співвідношення між національною державою і християнською церквою. І схизма, і ересі, й інституціалізація міжконфесійних розбіжностей (секти) –

усе це виміри фундаментальної суперечності між універсалістським, аплемінним характером християнського віровчення і волею до ідентичності, що її уособлює на найвищому рівні національна держава. Свідченням тому може служити брутальна політизація православної церкви московського патріархату.

Для Росії еклезіястичний православний універсалізм завжди служив лише знаряддям реалізації геополітичних інтересів. Натомість об'єднання країн Європи у Європейський Союз сягає своїм корінням зовсім іншого типу універсалізму, а саме – секулярного універсалізму оскарження. Йдеться про традицію, яка народилась у надрах греко-римської цивілізації. Це традиція діалогу, перманентного підважування племінних значень, інституцій, репрезентацій. Розрив із племінними цінностями у Європі супроводжувався й ішов пліч-о-пліч з тим, що Корнеліус Касторіадіс називав проектом колективної й індивідуальної автономії. Завдяки успішному розгортанню такого проекту став можливим розвиток ідей рівності, свободи, прав індивіда і суверенітету. Звідси постає система цінностей, яка не вимагає обов'язкового акту віри й специфічної відданості герметичним значенням. Усталюючи діалог, ця система залишається відкритою для діалогу. І парадоксальним чином саме з неї народжується ідея національної держави й уся система міжнародно-правових відносин. Саме завдяки діалогічній природі європейської цивілізації постає альтернатива культурно-діяльнісному світогляду – ідеологія визнання. Європейська традиція передбачає, що у ролі перманентних зіставлень, порівнянь, підважень й оскаржень перебувають ключові поняття, цінності й інститути. Ще й донині тривають дискусії стосовно європейської ідентичності у Великій Британії та Німеччині. А такі національні держави, як Чехословаччина, Югославія, Бельгія, особливо Німеччина й Італія постали не останньою чергою в результаті «лабораторної» рефлексії інтелектуалів. Фундаментальна, базова цінність Європейської цивілізації – демократія як режим немислима поза постійним усвідомленням джерел, стану, перспектив, негараздів даної форми державного устрою, а також суспільних ризиків, пов'язаних з нею. Чи змінюється у процесі оскаржень уявлення про межі національної держави, чи відбувається обмеження суверенітету упродовж функціонування міждержавних, або наддержавних

об'єднань? Безперечно. Водночас відбувається зростання потуги певних держав, або їх обмеження. Але при цьому правила діалогу є такими, що унеможливають цілковиту й остаточну гегемонію тих чи інших потуг попри всю їхню вагу і внесок до спільного казана. Конститууючи пріоритетність рації національної держави у процесі міжнародної взаємодії слід також визнати, що й національні держави не є гарантованою заздальгідь даністю. Отож вони завжди є підважені й загрожені. Постає питання: чи стосуються ці загрози усієї системи національних держав як системи інституційної, чи йдеться лише про перерозподіл ваги й впливу тих чи інших потуг?

Утім й історія держави-нації, й усталення цієї інституції упродовж історії засвідчує протилежне. Держава-нація посилюється саме внаслідок розгортання глобалізаційних процесів і пов'язаних з ними криз. Так, після вестфальського миру в Європі утворюються абсолютистські держави-нації. Теократії і ліги міст-держав припиняють своє існування, поступаючись місцем етноцентричним імперіям. Їхнє подальше існування гарантується розширенням влади й захопленням земель, що призводить до появи нових форм імперіалізму, зумовлених посиленням спроможностей нації-держави.

Поворотним моментом в усталенні цієї тенденції, як вважає Ентоні Гідденс, є консолідація індустріального капіталізму і глобальне панування національної держави [2, с. 255]. Річ у тому, що здобутки індустріального капіталізму стали неодмінною умовою виживання тих чи тих держав, адже індустріалізм і технічний прогрес від самого початку ніколи не мали за мету мирний економічний поступ, а зумовлені певними воєнними стратегіями й служили знаряддям війни. Чим дужче держава-нація прагнула захистити свій суверенітет, тим більшою мірою це ставало можливим лише через включення в систему індустріального капіталізму з його інформаційною революцією й стратегіями соціального умиротворення (пацифікації). Із цього погляду, наприклад, поразка Радянського Союзу, який фактично був імперіалістичною державою-нацією, зцементованою довкола російського етно-культурного ядра, це наслідок розриву між претензією на роль впливового

дієвця у світових перегонах за нових умов і архаїчними формами організації економічного життя на базі державного капіталізму.

Беручи до уваги ту обставину, що індустріальний ліберальний капіталізм не переймається сумирним економічним поступом, а несе в собі приховану агресію, кризи неминуче супроводжували його розвиток. Ось чому розбудова економічних відносин, систем безпеки у ХХ ст. структуруються через жорстко контрольовану національною державою політикою ідентичності як відповіддю на такі виявлення глобалізації, як перманентна криза постверсальської Німеччини або велика депресія у США.

Родней Брюс Голл свого часу констатував планетарне піднесення національних держав не лише у Європі або США, а й так само в Азії та Латинській Америці. Він визначає це піднесення як «соцістальну реакцію» на глобальну депресію, що стала кульмінаційним моментом індустріальної революції [4, с. 295]. Повсюдно відбувається витіснення притаманної ХІХ століттю держави *Laisser-faire* державою *Welfare*, як реакція на глобальні й внутрішні негаразди.

Інтегративні форми національної ідентичності були різними відповідями на глобалізацію лібералізму [4]. Так, у США Рузвельт політично стимулює процеси перебудови економіки за кейнсіанськими моделями протидії економічним циклам. Приблизно ті самі моделі застосовуються у Великій Британії. Німеччина здійснює мобілізацію ресурсів за допомогою ідеології націонал-соціалізму, Італія – фашизму. Японія всіляко використовує культ містичного імперіалізму.

Таким чином, через адміністративне втручання різних інститутів нації-держави забезпечували позитивні зрушення в економіках. У майбутньому адміністративний ресурс нації-держави значно розширить можливості міжнародної кооперації й сприятиме створенню міждержавної політичної мережі. Результати Другої Світової війни, а саме – поразка нацистської Німеччини засвідчили ефективність англо-американського способу застосування принципів колективної ідентичності. У своїх мемуарах Альберт Шпеер – провідний гітлерівський архітектор, а згодом і міністр озброєнь, визнавав, що Америка й Англія домоглися значно більших результатів у консолідації ресурсів задля перемоги, ніж Німеччина, де

діяли клієнтальні схеми співіснування гауляйтерів (нацистських губернаторів) та промисловців. Саме ці схеми завадили у 1942–1943 роках виконати воєнне держзамовлення.

Після того, як стало очевидним, що глобалізація породжує кризи, перед якими виявляється вразливість дієвців, пробиває собі шлях ідея регіональних економічних об'єднань на протигагу традиційним політико-мілітарним об'єднанням. По суті, такі об'єднання, як Європейський Союз, являють собою національну державу у її тотальності. Далеко не випадково, що однією з постійно реанімованих цілей того самого Європейського Союзу була ідея створення західно-європейських збройних сил як альтернативи НАТО. Утім, як з'ясувалось, військовий потенціал вимріюваних сил буде у середньотерміновій перспективі явно недостатній для захисту колективного інтересу Євросоюзу. Незаперечною є та обставина, що держава-нація щоразу набуває нового значення й нового статусу залежно від змін міжнародного контексту. Відповідно до цього відбуваються й тектонічні зрушення у системі міжнародних відносин.

Деякі теоретики глобалізму подають такі зрушення кризь призму двох взаємовиключних тенденцій, а саме – глобальної інтеграції й фрагментації у світі поглибленої кризи держав-націй. Проте домінування глобалістського дискурсу, який має яскраво виражений характер, аж ніяк не може заперечити того, що «вестфальська» [5] система є монопольною й переважна частина легітимних рішень у світовій політиці приймаються на рівні держави-нації. Чи впливають на такі рішення новітні технології, мобільність капіталу чи стрімкий прогрес засобів масової комунікації? Звичайно. Проте це не означає, що функціонує альтернативний міжнародний агрегат прийняття політичних рішень на кшталт демонізованого антиглобалістами світового уряду.

Натомість ми спостерігаємо відцентрові процеси, пов'язані з відживленням ідеї національної держави. У деяких європейських країнах, які завжди мали репутацію оплоту євроцентризму, ідея національної держави дедалі більше пов'язується з праворадикальними ідеологіями. У Франції вже котрий рік поспіль зростає популярність праворадикальної партії «Національний фронт», так само

зміцнюються позиції праворадикальних політичних сил у ФРН, де «Альтернатива для Німеччини» має третю за кількістю депутатів партію у Бундестазі, а в Австрії Партія Свободи має третю за кількістю багнетів фракцію у Національній Раді країни. Серед причин такого піднесення крайньоправих партій – неповороткість загальноєвропейських інститутів, не здатних достатньо ефективно реагувати на політичні, геополітичні, економічні виклики сьогодення, зловживання опортуністичною *realpolitik*, девальвація Європи цінностей. Як приклад тут можна навести хоча б рішення Ради Європи повернути до зали засідань делегацію Росії, прийняте всупереч умовам повернення, що їх ставила ця організація перед РФ у зв'язку з війною проти України; неспроможність впоратись з міграційною кризою, так само як і неспроможність ефективно вплинути на процес закорінення корупції в країні, яка належить до найстаріших членів ЄС – Греції, що обійшлося Європі майже у 100 млрд. євро, спрямованих на підтримку Греції задля уникнення дефолту, а відтак – загальноєвропейської економічної кризи.

Завершено процес виходу Великої Британії з ЄС, так званий Brexit. До цієї вікопомної події треба придивись уважніше, і не лише з погляду політичних та економічних суперечностей між Великою Британією і континентальною Європою. Переобраний з ініціативи прем'єр-міністра Бориса Джонсона парламент більшістю голосів проголосував за вихід з Євросоюзу відповідно до запропонованої Прем'єром і погодженої з Євросоюзом угоди. Чим може завершитись для внутрішньої політики Великої Британії такий перебіг подій? Чи можна ставити крапку у драматичній події під назвою Brexit? Для того, щоб зрозуміти перспективи розвитку політичної ситуації, слід зрозуміти культурно-історичні передумови цього тектонічного зрушення у новітній історії Об'єднаної Європи.

Серед провідних сюжетів даної дискусії була інтерпретація міфології Brexit як імперської ностальгії. Британський дослідник Роберт Саундерс дав промовисту картину суджень, мемів та метафор, що позначали дебати про «глибоко закорінені ідеї щодо історії країни, ідентичності та втрат», які годі уявити поза імперським минулим Великобританії. Тему міжнародних коментарів, на думку Саундерса, можна передати назвою одного з фільмів із циклу Зоряних війн – «Імперія завдає удар у відповідь». У Нью Йорк Таймс,

відзначає Саундерс, процес Brexit позначено метафорою «Останні зітхання імперії», хвороблива реакція нації, «зараженої ностальгією», а Вашингтон Пост «діагностує «ностальгію за імперією «як наріжний камінь націоналістичної політики». У переліку Саундерса перебуває низка письменників, таких як Девід Олусага, Онні Гаст, Дейн Кеннеді, Гарі Юнг, Марк-Вільям Пален, що на їхню думку Brexit – це не що інше, як «постколоніальна меланхолія», спричинена ностальгічними зітханнями за колоніями, втраченим багатством та глобальним впливом. Натомість прочитання історії британськими євроскептиками передбачає, що домінанта національної пам'яті – це не імперія, а швидше «острівна історія» про стійку «маленьку Британію», яка протистоїть переважаючим силам супротивникаю, а саме – спогади про Дюнкерк, самотню боротьбу з нацистською Німеччиною, – історія, що зводить імперію до вислову «Британська міць» і аж ніяк не є джерелом останньої. Один з ентузіастів Brexit, колишній міністр закордонних справ Великої Британії Борис Джонсон заявляв, що Brexit аж ніяк не означає наміру відбудувувати імперію, а є лише прагненням «перевідкрити динамізм бородатих Вікторіанців».

Засвідчуючи поверховість міфа Brexit як імперської ностальгії, Саундерс доходить висновку, згідно з яким найпершим завданням є необхідність провести чіткий вододіл між ностальгією та амнезією, між тугою за імперією та забуттям британського імперського минулого. Небезпечну для долі Європи сутність імперської ностальгії, що послужила своєрідним пусковим гачком Brexit, дуже точно передав видатний англійський кінорежисер Пітер Грінуей в інтерв'ю інтернет-виданню «Лівий берег»: «Brexit виник внаслідок тупої ностальгії за втраченим режимом. Тож не дивно, що його підтримали численні консерватори й люди, які належать до радикальних правих сил. Всі великі імперії після свого колапсу знаходяться в жахливому стані: постійні самозвинувачення, відчуття приниження та втрата поваги. Цим скористалася пропаганда, яка поширювала неправдиву інформацію серед тих, хто ніколи не розумів європейський контекст.

Європейський Союз створив політичну стабільність, яка протрималася протягом 70 років. Вперше за всі ці роки не було

воєн завдяки згуртованості європейської нації. Згодом вона має перетворитися на демократичний світовий уряд, бо лише разом ми зможемо рухатися далі в майбутнє. Та це європейське ком'юніті – чудовий початок даних процесів. Наївний, але чудовий і величний. Він заслуговує на підтримку.

Я вважаю катастрофою те, що нарцисичний і самозакоханий народ розбиває подібні відносини. Я весь час думаю про це. Звісно, у мене британський паспорт, але також є ще й нідерландський, і я хочу залишитися європейцем. Сподіваюся, що відбудеться другий референдум, інакше ці події можуть спровокувати навіть громадянську війну» [6].

Вexit відживив національну чутливість у низці державно-політичних суб'єктів Великої Британії. Насамперед ідеться про Шотландію. Щодо цього слід мати на увазі особливий суверенітет колишньої колонії Риму, яка мала назву Каледонії. Річ у тому, що Шотландія має свій парламент, цілковито контролює такі сфери, як освіта, культура, медицина, має право на грошову емісію. У цій північній частині Об'єднаного Королівства домінують незалежницькі настрої, повільно, але постійно зростає популярність геллік, давньої мови шотландського народу, яка функціонує поряд з англійською.

Виразним свідченням відживлення знакових подій та постатей, які утворюють основу національної пам'яті шотландців, є щорічне вшанування пам'яті уславленого героя Вільяма Воллеса, публічно страченого англійцями у 1305 р. Як згадував Девід Хеймс, свідок 700-ліття цієї події, під час вшанування у виконанні співака Ронні Брауна та лондонського геллік-хору прозвучав напівофіційний національний гімн Квітка Шотландії [7]. Девід Хеймс зазначив, що «робота пам'яті» вже не була безневинною як завжди. Він переконаний, що це вшанування, по суті, порушило питання про роль комеморації у сучасному глобалізованому світі. Хеймс писав: «Пам'ять про Воллеса крізь покоління засвідчує, наскільки різними є значення, що їх можна віднайти у його невловимій історії життя. Це не означає, що історія не зупиняється; вона просто завжди змінюється. Шотландці, які зібрались на лондонській Смітфілд, і ті, хто відвідує виставки, всілякі події, конференції у самій Шотландії, щоб відзначити річницю – живуть в унікальний момент

своєї історії: коли міфи та істини їхньої національної державності «переуявляються» у добу, коли зв'язок між національним, громадянським, місцевим та глобальним перебувають в інтенсивному процесі реконфігурації» [7].

Проте образ Воллеса й донині залишається об'єктом поклоніння і, водночас, оскарження незалежниками і юніоністами. І ті і інші спекулюють на історичних лакунах та непевностях, що супроводжують життя національного героя. Існує навіть архів зафіксованих усних спогадів про Воллеса до кінця XIV ст., який і досі лишається одним з джерел формування наративів національної пам'яті для цілих поколінь його співвітчизників. Вони надихнули Роберта Бернса на створення «хвилюючих пісень» наприкінці XVIII ст., а також «Дідових казок» Вальтера Скота, збірки анекдотів, народних переказів та вигадок з історії Шотландії [8]. До XVI ст. Англія і Шотландія ще не об'єднались в єдину державу. Об'єднання відбулось у два етапи: так званий монархічний (1603) і парламентський (1707). Ідеться про Союз Трьох Корон – сходження короля Шотландії Джеймса VI на трони Англії та Ірландії і подальше об'єднання трьох королівств задля ведення заморської політики. Об'єднання відбулося після смерті легендарної королеви Англії Єлизавети I, дочки Генріха VIII й останнього монарха з династії Тюдорів [9]. Незважаючи на прагнення Джеймса VI створити новий «імперський» трон Великої Британії, Англія та Шотландія майже сто років після утворення Союзу Корон залишалися по суті незалежними державами [10]. У 1706 і 1707 роках парламенти Англії і Шотландії прийняли законодавчі акти, на основі яких було підписано угоду про об'єднання в єдине королівство під назвою Велика Британія.

Але Воллесів міф продовжував циркулювати у Шотландії до і після об'єднання. В Україні цей міф відомий з популярного блокбастеру «Хоробре серце», про героя народної війни проти англійських завойовників доби шотландського короля Роберта Брюса, що його створив відомий голлівудський режисер та актор Мел Гібсон. Цей міф відіграв значну роль у відновленні шотландського парламенту під час кампанії за самоврядування наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX ст.

Водночас спорудження національного монументу Воллесу стало новим вододілом між юніоністами та незалежниками. Ідеться про розуміння шотландської ідентичності як частини формування британської держави, з одного боку, і орієнтацію на повний шотландський суверенітет, – з іншого. Прикметно, що одним зі спонсорів спорудження пам'ятної вежі був Джузеппе Гарібальді.

Немає жодного сумніву у тому, що голосування мешканців Шотландії проти Brexit – це результат історичного розгортання міфу Воллеса. Водночас слід зазначити, що намір прихильників шотландської незалежності перенайвиняти Шотландію на основі міфа Воллеса майже позбавлені емоційної складової, притаманної пам'яті про історичну травму. Навіть голлівудський блокбастер «Хоробре серце» з натуралістичним сценами, що їх так полюбляє Мел Гібсон, істотно не змінив символічну домінанту і культ героїчних цінностей, які визначають міф Воллеса. Водночас було б помилковим вважати, що Воллес є ключовим нарративом шотландської національної пам'яті. Не менш, а то і більш важливою є історія створення горського міфа (Highland Myth) про кельтську Шотландію, що набув популярності завдяки «перекладам» поезії легендарного ірландського барда III століття Оссіана, одного з ідолів романтичної літератури [11, с. 31–32]). Ідеться про вишукану підробку автохтонної літератури і, фактично, нову деконструйовану історію. Підробка була справою рук Джеймса Макферсона (1736–1796), шотландського поета, перекладача і містифікатора, члена палати громад Британського парламенту, який подав власну стилізацію як переклади з гельської поем Ойсіна. Своєю чергою, на основі цієї містифікації, як доводить Тревер-Роупер, брати, так звані Собеські Стюарти, створюючи фантастичний культурний ландшафт шотландської горської цивілізації, видали дві книги – «Vestiarium Scoticum» (1842) і «Костюми кланів» (1842). Родовід шотландської національної ідеї у «винайденій традиції» фактично виводився з вигаданого зв'язку кельтських тартанів – різнокольорових картатих тканин, що нібито мають стародавнє походження, з певними кланами. Утім ентузіазм, з яким здійснювалась ревізія автентичної історії, дав свої плоди. Картаті кілти (чоловічі спідниці), зроблені з тканин, що були виткані у вигляді різнокольорового геометричного малюнка, перетворились на банальну скла-

дову шотландського національного міфу. Вочевидь вони були перетворені на естетично забарвлене знаряддя розбудови шотландської уявної держави, на одну з культурно-історичних засад шотландських референдумів, а отже, і позиціонування Единбургу щодо Brexit.

Натомість і теоретичні дискусії щодо концепту колективної пам'яті і суперечки про її зміст, які точаться у Північній Ірландії, часто-густо співвідносяться саме з емоційною складовою. Проте є істотна відмінність між історичними конотаціями національної пам'яті шотландців і національної пам'яті ірландців. Річ у тому, що представники династії Стюартів, яка мала шотландське походження, сходили на англійський трон, а згодом брали активну участь у розбудові Британської імперії. Отже, частина національної пам'яті шотландців обтяжена саме цією обставиною. Історичні травми у ній сусідують з гордістю, зумовленою роллю вихідців з династії Стюартів. І тут слід згадати той самий твір, що мав назву «Vestiarium Scoticum» (шотландські костюми). Г'ю Тревер-Роупер, один з авторів популярної праці «Винайдення традиції», помітив, що автори вікопомної вигадки «Костюми кланів» по суті заявили про претензію на «королівську кров» у ряді оповідань, «в яких під романтичними, але прозорими іменами претендували на відкриття історичної правди». «Основна ідея цих оповідань, – писав Г'ю Тревер-Роупер, – полягає у тому, що лінія Стюартів не уривалася» [10, с. 53, 54].

Натомість ірландська монархічна історія припинилась у 1198 р. без жодних помітних спроб піддати історичній ревізії цей факт. Національна пам'ять ірландців здебільшого ґрунтується на тому, що має назву «історичної травми». Історична травма ірландців – це не давня історія, а історія XIX–XX століть, в якій спогади про Великий голод 1845–1849 рр., про війну Ірландії за незалежність 1919–1921 рр. і також жорстокості протистояння протестантських юніоністських ультрас і католицькою спільнотою, британськими збройними силами і бійцями ІРА (Ірландської республіканської армії) у Північній Ірландії, зберігають свою політичну актуальність. Великий голод лютував в Ірландії з 1845 до 1849 років. Він був наслідком англійської колонізації. Вихідці з Англії і

Шотландії утворили правлячу «протестантську» еліту, витіснивши дрібних землевласників зі своїх земель. Економічна політика Великої Британії щодо Ірландії була край руйнівною. До негараздів, пов'язаних з колонізацією, додалась епідемія фітофторозу, хвороби картоплі, яка знищувала врожаї протягом тривалого часу. Унаслідок голодомору померло близько 1 мільйона ірландців і близько 1 мільйона емігрувало з Ірландії, яка втратила 25% населення [11, с. 31–32].

Фахівці зазначають, що виразних свідчень пригадування «картопляного голоду» у повсякденному житті ірландців на початку ХХ ст. дуже мало. Натомість, коли ідеться про часи, які настали одразу після голоду, низка свідчень від «першої руки» мали місце, а мільйони з другого та третього покоління ірландців, особливо у спільнотах американської діаспори, виростили в атмосфері спогадів про фундаментальну катастрофу [12]. Опосередковані свідчення про голод збереглися в ірландських народних піснях. Погляд пересічних людей із середини, реакція на урядові заходи, виселення з домівок і землеволодінь, та еміграцію доповнювали наукову історію [13]. Власне, великий голод призвів ірландців до усвідомлення необхідності вибороти незалежність як гарантію виживання нації.

Історія боротьби за незалежність позначена у пам'яті ірландців двома також вікопомними подіями, які дістали назву кривавих неділь. Насамперед ідеться про 21 листопада 1920 р. Цього дня під час війни за незалежність ІРА розпочала спецоперацію зі знищення агентурної мережі британської розвідки. У відповідь спецпризначенці збройного формування, відомого під назвою Axillary Division, якими були колишні британські офіцери, розстріляли юрбу на матчі з Гельського футболу (різновид регбі). Цього самого дня було страчено кілька ірландських в'язнів, що утримувались у Дублінському Замку, за підозрою у належності до ІРА. Цей день ірландці вважають переломним, позаяк британській розвідці було завдано непоправної шкоди, а успіх ІРА викликав хвилю підтримки повстанців вдома і за рубезем [14]. Проте, у даному випадку ми маємо справу з перетворенням власне історії, нехай й інтерпретованої з погляду вже існуючої Ірландської республіки, на наратив національної пам'яті.

Кульмінацією Північно-Ірландського міжконфесійного протистояння була так звана кривава неділя 30 січня 1972 р. Того дня солдати-парашутисти застрелили 13 та поранили 15 учасників мирної демонстрації за громадянські права у заселеному переважно католиками районі Лондондеррі. Перед тим, а саме – у серпні 1971 р., британський парламент прийняв закон, спрямований проти ескалації насильства і терактів. Закон надавав владі право ув'язнювати людей без суду і слідства. Уряд вважав це єдиним способом відновлення.

Немає жодного сумніву, що саме робота наративів національної пам'яті визначила позиції різних політичних сил у Північній Ірландії у процесі розгортання боротьби за Brexit та остаточного голосування за нього. Кожна з цих сил побачила у Brexit як можливості, так і небезпеки. Звісно, зважаючи на спадщину Угоди страсної п'ятниці, учасники політичного діалогу загалом уникали полемічного відживлення драматичних епізодів історичної пам'яті. Як відомо, угоду було укладено 10 квітня 1998 р. То була мирна угода між Ірландським і Британським урядами та провідними політичними партіями щодо моделі урядування у Північній Ірландії внаслідок тривалої дискусії з пунктів, що спричиняли конфлікт протягом кількох десятиліть. Врешті решт було погоджено модель, що передбачала створення нового, перехідного уряду на основі поділу влади між націоналістами та юніоністами [15].

Водночас, слід мати на увазі новий історичний контекст, в якому формувалось уявлення про щойно згадані події. Річ у тому, що на дані уявлення вже наклали відбиток дослідження, зокрема теоретичні, щодо можливості існування колективної пам'яті, надто про контраверсійні події порівняно недавньої історії. Особливості політичної ситуації у Північній Ірландії добре передає метафоричне визначення Маргарет Тетчер «Британський як Фінчлі» (British as Finchley). Фінчлі – це район Лондону, де існує розмаїття етнічних та конфесійних спільнот і, відповідно, різні політичні уподобання. Проте звичайна демографічна статистика нищівно спростовує цей політичний вислів, що свого часу став мемом на позначення Північно-Ірландської проблеми. Івон МакГріанна у газеті «Белфаст Телеграф» наводить щодо цього переконливі дані. Виявляєть-

ся, що у Фінчлі 71% становлять британці, а ірландці – лише 1%. Тим часом в Ольстері британці становлять 48,4%, а ірландці – 28,4% [16]. Водночас інший дослідник проблеми Ольстеру Гі Бейнер побачив певне імперське спрощення у цій метафорі. У своїй розлогій рецензії на книгу Джима Сміта «Згадуючи нещастя» [17], він наполягає, що намагання роздмухувати розбіжності були, по суті, спробою прозондувати дисонанс між народною пам'яттю та фактичною історією, фактичною історією і маніпуляціями історичною свідомістю на основі комбінування подій [18]. Бейнер фіксує існування найуживанішої моделі історичної пам'яті в ірландських нарративах Белфасту. Згідно з нею, пам'ять є пригадуванням історичного досвіду та нарощування шарів значення, завдяки чому події знов і знов відтворюються. При цьому «автентичність» замість бути основою для розрізнення справжнього і фіктивного по суті відіграє роль печатки авторитету на певних нарративах. Крім того, історична травма використовується як форма культурного капіталу задля прийнятних політичних маніпуляцій. Утилізація культурної травми, на переконання дослідника, не знецінює пам'ять про страждання. Наприклад, у випадку з кривавою неділею 1972 р. «персональні свідчення, що передають сильні емоції, шок, почуття суму, страху та гніву, стають канонічними текстами для «травматизованих спільнот» [19]. Через такі тексти відбувається перехід від індивідуальної травми до травми культурної. У них індивідуальна рефлексія травми перетворюється на фундамент символічної конструкції національної пам'яті. Проте культ історичної травми не був би «успішним», якби не діяльність ІРА та її політичний криголам – партія Шин Фейн (тільки ми), яка виступає за єдину Ірландію і без якої сьогодні годі уявити захист ірландської ідеї у Північній Ірландії та вироблення формули миру.

Є також підстави вважати, що політичний комплекс національної пам'яті ірландців укупі з існуванням Шин Фейн, так само, як і членство Великої Британії у ЄС, були одними з гарантій сталого миру у Північній Ірландії. Нагадаємо, що на виборах до Європарламенту 2009 р. партія Шин Фейн набрала найбільшу кількість голосів у Північній Ірландії. Тож Brexit фактично підважив статускво, а остаточне його оформлення могло б позбавити прихильників Шин Фейн інституційної підтримки Єдиної Європи.

Не випадково за результатами опитування перед референдумом про вихід з Євросоюзу Північна Ірландія виявилась найбільш проєвропейським регіоном Сполученого Королівства. 55,7% мешканців цієї частини Великої Британії виявили готовність голосувати за збереження членства країни в Євросоюзі. При цьому симпатичні та противники Brexit були значною мірою передбачувані. Націоналісти підтримували ідею збереження членства в Євросоюзі, тим часом, як юніоністи переважно хотіли виходу з ЄС. Агітатори за збереження статус-кво попереджали про ймовірність відновлення жорсткого кордону між Ірландською республікою і Північною Ірландією, встановлення митних тарифів та істотну зупинку руху громадян інших країн Євросоюзу до Великої Британії, який спирався на право вільно пересуватися до Сполученого Королівства, використовуючи Північну Ірландію як чорний хід «імміграційного шляху». Натомість прибічники Brexit нагадали своїм опонентам, що зона вільного пересування між Великою Британією та Ірландією практично існує від 1923 р., а Ірландська Республіка до того ж не є учасником Шенгенської угоди. Врешті решт було знайдено формулу принаймні попереднього врегулювання цієї проблеми. Щоправда, кінцевий результат залежатиме від того, яким чином виглядатимуть стосунки між ЄС та Великою Британією [20]. «Євроцентристи» Північної Ірландії також висловлювали побоювання, що у майбутньому Brexit спровокує ще один референдум про незалежність Шотландії, що, ймовірно, зруйнує, або принаймні підважить конституційний лад Сполученого Королівства, що загрожуватиме «ефектом копняка» для Північної Ірландії. «Британоцентристи», своєю чергою, стверджували, що побоювання противників Brexit дуже перебільшені, а Шотландська національна Партія не поспішатиме вимагати повторного референдуму через побоювання знов програти. Але Шотландський парламент заявив про намір провести такий референдум до травня 2021 р. після завершення процедури Brexit [21].

Історична пам'ять є органічною частиною дискурсу національної ідентичності, безпеки і статусу національних держав. Зокрема, прочитання історії британськими євроскептиками передбачало, що домінанта національної пам'яті – це не імперія, а швидше «ост-

рівна історія» про стійку «маленьку Британію», яка протистоїть переважаючим силам супротивника.

Отже, Brexit став поштовхом для відживлення наративів історичної пам'яті у Великій Британії. Він також загострив національну чутливість до проблеми етно-культурної та політичної ідентичності у низці квазідержавних суб'єктів, таких як Шотландія і Північна Ірландія.

***

Проведений аналіз дає підстави запропонувати для подальшого наукового діалогу наступні теоретичні узагальнення:

– глобальні кризи, насамперед такі, як епідемія коронавірусу, рівночасно як і кризи регіональні – Брекзит, сприяють відживленню такої культурно-історичної форми, як національна держава, так само як відживлення міфу держави як такої;

– держава є чи не найвиразнішим свідченням історичного розгортання людської суб'єктивності;

– будь-який універсалізм по суті є лише експансіоністською ідеологією, покликаною утверджувати партикулярні соціальні, політичні і культурно-історичні цінності, яскравим прикладом чого є саме національна держава;

– по суті, такі об'єднання, як Європейський Союз, являють собою національну державу у її тотальності;

– міжнародно-правова реальність на теоретичному рівні фіксується у доктрині балансу сил;

– мілітарне змагання національних держав супроводжується легітимаційними паузами;

– історична пам'ять є органічною частиною дискурсу національної ідентичності, гарантією безпеки і статусу національних держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. David Held & Anthony Mc Grew, David Goldblatt & Jonathan Perratton. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford : Stanford University Press, California, 1999. 515 p.
2. Enthoni Giddens. *The Nation-State and Violence*. Cambridge : Polity Press, 1985. 399 p.
3. *Understanding Power. The Indispensable Chomsky*. N. Y. : The New Press, 2002. 416 p.
4. Rodney Bruce Hall. *National Collective Identity. Social Constructs and International Systems*. N.Y. : Columbia University Press Chichester, West Sussex, 1999. 392 p.
5. Peace of Westphalia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_Westphalia
6. Пітер Гріневей. Культура, 4 июня. 2019. URL: https://lb.ua/culture/2019/06/04/428689_piter_grinevey_ya_zavzhdi_dumav_s_hcho.html
7. David Haves. William Wallace and Reinventing Scotland. *Open Democracy*. 2005. 22. August. URL: http://www.opendemocracy.net/en/wallace_2774jsp/
8. Shaw Frank. Review of Scotland; Story of a Nation. *Electric Scotland*. Retrieved 23 April. 2019. URL: <http://www.electricscotland.com/>
9. John Daniel McVey. *The Union of The Crowns 1603– 2003*. Uotc.scran.ac.uk. 2013. 25 October.
10. David Lawrence Smith. *A History of the Modern British Isles, 1603–1707: The Double Crown*. L. : Blackwell Publishers. Ch. 2, 1998. 431 p.
11. Г'ю Тревер-Роупер. Горська традиція Шотландії. *Винайдення традиції* / ред. Ерик Гобсбаум, Теренс Рейнджер. Київ : Ніка-центр, 2005. С. 31–32.
12. Wikipedia. URL: [https://en.wikipedia.org/Great_Famine_\(Ireland\)](https://en.wikipedia.org/Great_Famine_(Ireland))
13. *Memory Ireland. The Famine and the Troubles* / ed. Oona Frawley: Syracuse University Press. 2014. Vol. 3. 375 p.
14. Erick Falc'her-Poyroux. The Great Irish Famine in Songs (La Grande Famine irlandaise en chanson). *Revue française de civilisation britannique: French Journal of British studies*. 2019. XXIV-1. URL : <https://journals.openedition.org/rfcb/>
15. Northern Ireland Assemble. URL : http://education.niassembly.gov.uk/post_16/snapshots_of_devolution/gfa
16. Eamon Macgrianna . Thatcher was wrong: Ulster has never been and will never be as British as Finchley. *Belfast Telegraph* Saturday, 2020,

24 October. URL: <https://www.belfasttelegraph.co.uk/opinion/letters/margaret-thatcher-was-wrong-ulster-has-never-been-and-will-never-be-as-british-as-finchley-36200184.html>.

17. Remembering the Troubles: Contesting the Recent Past in Northern Ireland. University of Notre Dame Press / 1 ed. by Jim Smyth. South Bend, USA, 2017. 216 p.

18. Guy Beiner. Troubles with Remembering; or, The Seven Sins of Memory Studies. Dublin Review of Books. November. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/32089806_Troubles_with_Remembering_The_Seven_Sins_of_Memory_Studies

19. Graham Dowson. Trauma, Postmemory, Place: Bloody Sunday, Derry, 1972–2003. ACUME European Thematic Network-Cultures of Memory/Memories of Culture. Cyprus. International Conference Cyprus, 2004, 20–22 February. URL: <http://www2.lingue.it/acume/agenda/Cyprus/dawson.htm>

20. Peter Foster. How will Brexit affect Scotland and Northern Ireland? Telegraph. Europe Editor. 2017. 10 March. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/0/how-would-brexit-affect-northern-ireland-and-scotland/>

21. Nicola Sturgeon puts Scottish independence referendum bill on hold. BBC. 2017. 27 June. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-41111111>

REFERENCES

David, Held & Anthony, Mc Grew, David, Goldblatt & Jonathan, Perraton. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford University Press, California.

Enthoni, Giddens. (1985). *The Nation-State and Violence*. Cambridge, Polity Press.

Noam, Chomsky, Peter Rounds Mitchel and John Shoeffel. (2000). *Understanding Power. The Indispensable Chomsky*. N. Y.: The New Press.

Rodney Bruce Hall. (1999). *National Collective Identity. Social Constructs and International Systems*. N.Y.: Columbia University Press Chichester, West Sussex.

Peace of Westphalia. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_Westphalia

Peter Greenaway. (2019). Interview. *Livyi Bereg. Cultura*, 4 June. Retrieved from: <https://lb.ua/culture/2019/06>. [In Ukrainian].

David Haves. (2005). William Wallace and Reinventing Scotland. *Open Democracy*. 22 August. Retrieved from: <http://www.opendemocracy.net>

Shaw Frank. (2019). Story of a Nation. *Electrics Scotland*. Review of Scotland. Retrieved 23 April. Retrieved from: <http://www.electricscotland.com>

John Daniel McVey. (2013). *The Union of The Crowns 1603-2003*. Uotc.scran.ac.uk. Retrieved 25 October.

David Lawrence Smith. (1998). *History of the Modern British Isles, 1603–1707: The Double Crown*. London: Blackwell Publishers. Ch. 2.

Hugh Trevor-Roper (2005). *The Invention of Tradition. The Highland Tradition of Scotland/ The Invention of Tradition* Eric Hobsbaum & Terence Ranger (Eds). Kyiv, Nika-Center. [In Ukrainian].

Wikipedia. Retrieved from: [https://en.wikipedia.org/GreatFamine_\(Ireland\)](https://en.wikipedia.org/GreatFamine_(Ireland)).

Memory Ireland. (2014). *The Famine and the Troubles*. Oona Frawley (Ed.). Syracuse University Press. Vol. 3.

Erick, Falc'her-Poyroux. (2019). The Great Irish Famine in Songs (La Grande Famine irlandaise en chanson) *Revue française de civilisation britannique. French Journal of British studies*. XXIV, 1. Retrieved from <https://journals.openedition.org/rfcb>

Northern Ireland Assembly. Retrieved from: <http://education.niassembly.gov.uk>

Eamon, Macgrianna. (2020). *Thatcher was wrong: Ulster has never been and will never be as British as Finchley*. Belfast Telegraph Saturday, 24 October. Retrieved from <https://www.belfasttelegraph.co.uk/>

Jim, Smyth (2017). *Remembering the Troubles: Contesting the Recent Past in Northern Ireland*. University of Notre Dame Press. 1 edition by Jim Smyth. Notre Dame, USA.

Guy, Beiner. (2017). *Troubles with Remembering or, The Seven Sins of Memory Studies*. Dublin Review of Books. November. Retrieved from <https://www.researchgate.net>

Graham, Dowson. (2004). Trauma, Postmemory, Place: Bloody Sunday, Derry, 1972–2003. *ACUME European Thematic Network-Cultures of Memory/Memories of Culture. Cyprus. International Conference*. Cyprus, 20–22 February. Retrieved from <http://www2.lingue.it>

Peter Foster. (2017). *How will Brexit affect Scotland and Northern Ireland?* Telegraph. Europe Editor. 10 March. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk>

Nicola Sturgeon puts Scottish independence referendum bill on hold. (2017). BBC, 27 June. Retrieved from <https://www.bbc.com.uk>

Oleg Bilyi

Doctor of Philological Sciences, Full Professor (Philosophy), Leading Researcher, H. Scovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine; Kyiv, Ukraine; e-mail: obilyi@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-1535>;

Vira Vovk

Candidate of Philological Sciences, Senior Research; Kyiv, Ukraine; e-mail: vovkviram@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-1535>

The Renaissance of the Nation-State

Abstract

In the article it deals with the renaissance of the Nation--State in the period of the global and regional crises, weakening of the international institutions in the background of the fundamental geopolitical challenges. One of the main goals of this investigation is to realize the very idea of Nation-State in the contemporary political discourse, to analyze the cultural and historical background of State as such, as well as the myth of State. The authors also pay attention to the theory of offensive realism as the base for understanding today tendencies of the international development. The International law reality is represented on the theoretical level On the theoretical level as the balance of power On the theoretical level the International law reality is represented as the balance of power The balance of power means the ability of a State to use violence for the defence of its sovereignty. The military competition of the Nation-States is supplementing by the legitimation stoppages. Violence is the core of the Nation-State rationality. The low shaping of such an ability through the negotiations is the result of the rival states powers ratio, that is determined by means of intelligence, capabilities for violence and diplomacy. Synthesis of violence and legitimation are the pillars of the contemporary International law system. Such memorable event in the life of modern Europe as Brexit takes the privileged place in the article. The gobal and the regional crises, Pandemia

of Covid-19 and Brexit for instance, contribute to the renaissance of the Nation-State as well as to the revival of the myth of State. The Nation-State is the mostly vivid evidence of the historical unfolding of the human subjectivity. In its turn, any universalism proved to be the expansionist ideology that reinforced the particular values – social, political and cultural. Such organizations like European Union are the Nation-State in its totality. Historical memory constitutes the key part of the national identity discourse, is the reliable guarantee of the Nation-State security and the sociocultural development of the countries.

Keywords: *Nation-State, global and regional crises, offensive realism, myth of State, universalism, historical memory, Brexit.*